

มหายศนุ : นาฏกรรมจากความเชื่อแม่ชื้อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

พงศธร ยอดดำเนิน

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Corresponding author: pongyod@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรม ความเชื่อ ขั้นตอนและองค์ประกอบทางนาฏกรรมจากความเชื่อแม่ชื้อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การดำเนินกิจกรรมภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ ผลการศึกษาพบว่า นาฏกรรมในพิธีกรรมมหายศนุของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวัฏจักรชีวิตในช่วงวัยเกิด ตามความเชื่อเรื่องแม่ชื้อหรือเทพยดาผู้ดูแลเด็กมาตั้งแต่อดีตชาติตามมาหยอกล้อ หรือไม่พอใจในการเลี้ยงดูของมารดา เป็นสาเหตุให้เด็กเกิดอาการเจ็บป่วย หรือร้องไห้โดยไม่มีสาเหตุ จึงมีการจัดพิธีกรรมเพื่อบูชาแม่ชื้อ ประกอบพิธีโดยแม่ครูร่างทรง ขั้นตอนเริ่มด้วยบูชาครู การเข้าทรงแม่ชื้อ การแบ่งลูก และการรับขวัญ มีองค์ประกอบทางนาฏกรรมที่แสดงบทบาทหน้าที่ของแม่ในด้านงานบ้าน งานครัว เช่น การตำข้าว ผัดข้าว หุงข้าว ทำกับข้าว และเลี้ยงดูลูกในวัยแรกเกิดด้วยความเหนื่อยยาก มีการบรรเลงดนตรีประกอบ ขับร้องพรรณนาถึงบุญคุณของแม่และความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกตั้งแต่อดีตชาติ นาฏกรรมนี้มุ่งแสดงบทบาทของแม่ให้เห็นถึงภาระในการเลี้ยงดูลูกและสมาชิกในครอบครัว สารพันปัญหาในการเลี้ยงลูก มีการต่อรองและสร้างข้อสัญญาระหว่างครอบครัวของเด็กและแม่ชื้อเพื่อให้เด็กหายขาดจากอาการเจ็บป่วย และการขอพรให้เด็กเจริญเติบโตสมบูรณ์ด้วยพลานามัยและสติปัญญา นาฏกรรมนี้แสดงถึงความรักและการเอาใจใส่กับสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความหลากหลายของวิธีการบำบัดโรค สะท้อนผ่านพิธีกรรม การปฏิบัติ สาระและวิธีการเลี้ยงดูเด็กในวัยแรกเกิด อันเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมให้สำนึกในพระคุณบุพการี

คำสำคัญ : 1. มหายศนุ 2. แม่ชื้อ 3. นาฏกรรมพื้นเมืองเขมรถิ่นไทย 4. ชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

Manai Sanoon: Performance of “Past Life Mother” – the belief of Thai Khmer in Surin Province, Thailand

Pongsatorn Yoddumnean

Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

Corresponding author: pongyod@kku.ac.th

Abstract

This research aimed to investigate the rituals, beliefs, and terpsichorean elements within the belief in the “Past Life Mother” of Thai Khmer community in Surin Province, Thailand. The research was conducted with qualitative research methods, and data was collected via fieldwork activities, in-depth interviews, and observations. The findings showed that the terpsichorean activities in Manai Sanoon ritual of Thai Khmer group are related to infancy. According to the belief, when an infant contracted an illness or cried for no apparent reason, it was attributed to the visit of the Past Life Mother or Fairy God Mother from the infant’s past life. She was believed to play with the infant or express dissatisfaction with the way the mother had raised the baby. Therefore, a ritual to appease the Past Life Mother was organized through a medium. The ritual included honoring the medium, communicating with the Past Life Mother, inviting her to possess the medium, agreeing to jointly own the baby, and blessing the baby’s soul. There were terpsichorean elements to represent household chores of the mother, such as pounding half-milled rice, separating husk using a bamboo sifter, cooking rice, cooking, and taking care of a newborn with difficulties. They incorporated music and singing into the performance to narrate the mother’s favors and the bond between the mother and the baby from their past life. This performance exhibited the mother’s duties in taking care of the baby, as well as everyone in the family, and emphasized the difficulties of raising a baby. Moreover, an agreement was made between the baby’s family and the Past Life Mother to bless the baby, ensuring it would never fall sick again and would be filled with healthiness and wit. The performance reflected the bond among relatives and the diversity in curing diseases with rituals, practices, and ways of raising a child during his or her infancy, creating an environment that serves as a reminder of individuals parents’ kindness.

Keywords: 1. Manai Sanoon 2. Past Life Mother 3. Folk performance of Thai Khmer
4. Thai Khmer in Surin Province, Thailand

บทนำ

ความเชื่อในการเคารพบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติและผีบรรพบุรุษ ปรากฏในพิธีกรรมรักษาโรคตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขมรถิ่นไทย ผลแห่งการเคารพบูชาสิ่งเหล่านี้สามารถแก้ไขให้เรื่องราวกลายเป็นเรื่องดีได้ ทำให้ผู้ที่กำลังประสบอุปสรรคต่าง ๆ คลายความกังวลได้ และเชื่อว่าการเจ็บป่วยอาจเกิดขึ้นโดยสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นตัวกระทำ จึงเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในวัฏจักรของชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย แผลงไปด้วยสายสัมพันธ์ในการช่วยเหลือ ดูแล เคารพ และเอาใจใส่ในทุกวาระสำคัญของชีวิตของสมาชิกในวงศ์ตระกูล ในความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับช่วงการเกิดของคนไทยหรือที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่อง “แม่ชื้อ” ซึ่งมีความหมายถึง เทวดาที่คอยดูแลคุ้มครองเด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 12 ขวบ ตามความเชื่อของคนไทยสมัยก่อน ที่เชื่อว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาต้องมีแม่ชื้อประจำวันเกิดคอยดูแล แม่ชื้อแม่จะคอยดูแลเด็กทารก แต่บางครั้งก็ให้โทษด้วย เช่น ทำให้เด็กนอนสะดุ้งผวา ปวดท้อง ท้องอืด ร้องไห้ผิดปกติ จึงมีพิธีกรรมไม่ให้แม่ชื้อมารบกวน (Royal Society, 2013) ความเชื่อเรื่องแม่ชื้อยังปรากฏในวรรณกรรมและประเพณีในความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเกิด เป็นความรู้ทางด้านการแพทย์ที่พยายามอธิบายต้นเหตุและวิธีแก้ไขโรคต่าง ๆ ที่เกิดกับเด็กแรกเกิด เกี่ยวข้องกับประเพณีการบัตรงควานการนับถือผีได้สะท้อนในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับการเกิดและการรักษาชีวิตให้รอดพ้นจากความตายในช่วงขวบปีแรก แม่ชื้อปรากฏในเอกสารการบันทึกความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีการเกิด การนับถือผี การบูชาเทพสถิตเคราะห์ และเอกสารความรู้ด้านโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์และเวทกรรม และอิทธิพลของคติความเชื่อเรื่องแม่ชื้อในงานศิลปกรรม ได้แก่ ตำราภาพแม่ชื้อ จิตรกรรมฝาผนัง และจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (Silpachaisri, 2018) จากความเชื่อจึงเกิดเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องวัฏจักรชีวิตในช่วงวัยของการเกิด และการรักษาโรคของเด็กวัยแรกเกิดของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เรียกว่า “มหายสนุน”

พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยเกี่ยวกับการเกิดของมนุษย์ ที่มีเทพยดาดูแลเด็กทารกใน

ระหว่างการตั้งครรภ์ ความเชื่อที่ว่าทุกคนที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้น มีแม่ผู้สร้างทารกและเลี้ยงดูในครรภ์ ที่เรียกว่ามหายสนุน¹ หรือมนายเดิม (มนายเดิม เป็นภาษาเขมรถิ่นไทย “มนาย” แปลว่า แม่ ส่วน “เดิม” แปลว่า ต้นหรือเก่าก่อน รวมแล้วหมายถึง แม่คนเก่าก่อน ส่วนคำว่า “สนุน” แปลว่า ผู้บั่น) แม่ที่ว่าเป็นเทพยดาที่มีหน้าที่ปั้นและสร้างเด็กทารกในครรภ์ และเฝ้าเลี้ยงดูจนกระทั่งคลอดออกมา แล้วยังตามมาอภิบาลด้วยความรักและห่วงหาพัน หรือมาหยอกล้อเล่นด้วย (Weeraprajak, 2018) ความเจ็บไข้ได้ป่วยของเด็กทารกเป็นสิ่งที่บิดามารดาต้องหาทุกวิถีทางรักษา ทั้งทางการแพทย์และพิธีกรรมความเชื่อ เพื่อหวังให้เด็กทารกที่ฟุ้งแรกเกิดมีสุขภาพที่แข็งแรง และเลี้ยงดูง่าย เจริญเติบโตสมบูรณ์ด้วยพลานามัยและสติปัญญา

พิธีกรรมมหายสนุนมีรากฐานเดียวกันกับความเชื่อเรื่อง “แม่ชื้อ” ซึ่งหมายถึง เทพยดาที่คอยดูแลรักษาเด็กทารกเชื่อว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาต้องมีแม่ชื้อคอยดูแล เพื่อปกป้องรักษาไม่ให้เด็กเจ็บไข้ได้ป่วย ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเด็กแรกเกิดของชาวเขมรถิ่นไทยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่มีความอยู่เคียงคู่กับชุมชนมาช้านาน เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในระดับครอบครัวเพื่อรักษา สร้างขวัญและกำลังใจของคนในครอบครัวให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคปัญหา และภัยอันตรายที่เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ที่ไม่สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม พิธีกรรมนี้แฝงไปด้วยสาระ แนวทางและศีลธรรม อันเป็นเครื่องกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตของสมาชิกในครอบครัวให้ปฏิบัติและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งปัจจุบันพิธีกรรมมหายสนุนมีบทบาทน้อยลงด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น ระบบสาธารณสุขเจริญขึ้นตามสมัย วิธีการรักษาเด็กในวัยแรกเกิดที่มีความทันสมัยมากขึ้น การอธิบายในเชิงการแพทย์ถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เด็กมีอาการป่วย ครอบครัวของเด็กมีความเชื่อเรื่องนี้ลดลง แต่ยังคงมีหลายครอบครัวที่ใช้วิธีการทั้งทางการแพทย์สมัยใหม่และความเชื่อแบบดั้งเดิมในการดูแลรักษาเด็ก ปัจจัยที่สำคัญ คือ ผู้ประกอบพิธี ผู้รู้ในพิธีกรรมมีอายุมากขึ้น การขาดช่วงในการปฏิบัติพิธีกรรมและการสืบทอดความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการจัดพิธีกรรม อาจส่งผลให้พิธีกรรมมหายสนุนสาบสูญไปจากชุมชน

จากความสำคัญ เหตุผล และสภาพปัญหาดังกล่าว พิธีกรรมมหายสนุนจัดขึ้นในวาระการเกิดของคนในชุมชน

¹ กลุ่มวัฒนธรรมเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เรียก แม่ชื้อ ได้ 2 อย่าง คือ มหายสนุน และมนายเดิม โดยความหมาย ความเชื่อ และพิธีกรรมเป็นลักษณะเดียวกัน มีเพียงการเรียกที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยใช้คำว่า มหายสนุน ตามการเรียกแม่ชื้อในพื้นที่การศึกษา

เขมรถิ่นไทย นาฏกรรมและพิธีกรรมที่ร้อยความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและวงศ์ตระกูลเข้าด้วยกัน การช่วยเหลือเอาใจใส่และให้ความสำคัญในทุกวาระของชีวิต สร้างความตระหนักรู้ในหน้าที่และภาระของผู้เป็นแม่ผ่านพิธีกรรมมหายสฺนุ ผู้วิจัยจึงศึกษารวบรวมองค์ความรู้ เพื่อบันทึกเชิงอนุรักษ์ความเชื่อ พิธีกรรม ขั้นตอน และองค์ประกอบของนาฏกรรมในพิธีกรรมมหายสฺนุ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อแม่ชื้อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนทางนาฏกรรมจากความเชื่อแม่ชื้อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งทำงานวิจัยเอกสารวิชาการ และหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ วัฒนธรรม การแสดงพื้นบ้าน การรักษาสุขภาพด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องมหายสฺนุ หรือแม่ชื้อ

ในการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทางด้านความเชื่อของผู้คนกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยที่เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อ เช่น งานวิจัยของ ชาญชัย คงเพียรธรรม, สิริวัช หงษ์สวรรค์, และอภิรักษ์ สงเคราะห์ (Khongphianthum, Hongsawan, & Songkro, 2013) กล่าวถึงคนไทยเชื้อสายเขมรเป็นพวกที่นับถือผี (animism) มีการกราบไหว้บูชาดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ (holy spirit) ที่สิงสถิตอยู่ตามธรรมชาติ โดยเชื่อว่าวิญญาณเหล่านี้สามารถดลบันดาลทั้งคุณและโทษให้แก่มนุษย์ และงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่มีบทบาทและความสำคัญของชีวิตและสังคมเขมรถิ่นไทย เช่น งานวิจัยของ พระมหาวิระ สุขแสง (Phramaha Weera Suksawang, 2007) ได้ศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มุ่งความเจริญรุ่งเรืองต่อชีวิตโดยตรง มุ่งที่จะบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีฤทธิ์เดชบันดาลให้ความคุ้มครองดูแลปกป้องให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีสิ่งร้ายมารบกวนให้เกิดภัยอันตราย ให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์มีอายุยืน รวมทั้งให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

การศึกษาทางด้านความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพของสังคมไทยที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความเชื่อและ

พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานวิจัยของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (Chuengsatiansup, 2005) ได้ศึกษาถึงการแพทย์พื้นฐานที่หลากหลายทั้งวัฒนธรรมความเชื่อแบบผี พราหมณ์ และพุทธ ความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาพยาบาลกับชาติพันธุ์ มีระบบวิธีคิด ความเชื่อ และแบบแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพและการแพทย์ที่เฉพาะเจาะจงของตนเอง และงานวิจัยของ วาสนา แก้วหล้า (Kaewla, 2014) ได้ศึกษาถึงการแก้ไขปัญหาสุขภาพกายและจิต โดยมีแม่หมอ พ่อครู เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และมีคาถา บทสวด คำศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนถึงคุณค่าของพิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อในการดูแลสุขภาพ รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์กับโรคภัย ศาสตร์แห่งการรักษา เช่น เอกสารวิชาการของกรมศิลปากร (The Fine Arts Department, 2022) ได้กล่าวว่า มนุษย์พยายามแสวงหาหนทางให้พ้นจากโรคไม่ว่าจะด้วยสัญชาตญาณ การสังเกตจากธรรมชาติและสัตว์ การลองผิดลองถูก จนสั่งสมเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์ในการรักษาโรค ซึ่งมีทั้งการรักษาเยียวยาทางกายและจิตใจ

สำหรับการศึกษาทางด้านนาฏกรรมที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และเป็นส่วนสำคัญในพิธีกรรม เช่น งานวิจัยของ ศรีบุญนาค (Sriboonnark, 2011 as cited in Seesupon, 2015) ได้กล่าวว่า นาฏกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองด้านจิตใจและทางสังคมเป็นหลัก เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้เป็นตัวกลางเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึก ความคิดของตน ถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงสิ่งที่ตนต้องการจะแสดงออกและความเชื่อ และงานวิจัยของ สมชาย คำเพราะ (Khamphao, 2013) ได้กล่าวถึงนาฏกรรมในพิธีกรรมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยบริบททางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ การประกอบพิธีกรรมเช่นผีของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิม มีการฟ้อนหรือเต้น และบรรเลงดนตรีประกอบ เป็นองค์ประกอบหลักที่ใช้เป็นเครื่องแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ รวมถึงการศึกษาทางด้านนาฏกรรมของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เช่น งานวิจัยของ พงษ์ลัดดา เกินมงคล (Thoenmongkhon, 1996) ได้ศึกษาถึงการฟ้อนในภาคอีสานมีจุดกำเนิดมาจากการนับถือแกน (เทพยดา) ครูผี และศาสนา ซึ่งรวมแล้วก็หมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์การฟ้อนรำเพื่อบวงสรวง อ่อนวอนเทพเจ้าให้พบแต่ความสุข ความสมหวัง และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และการศึกษาทางด้านนาฏกรรมในพิธีกรรมเข้าทรงของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย เช่น งานวิจัยที่ศึกษาถึงขั้นตอนของการฟ้อนรำในพิธีกรรมมะฆัดของ พิมวลี ดีสม (Deesom, 2019) ได้กล่าวว่า พิธีกรรม

มะมีวดเป็นพิธีกรรมในการรักษาโรคตามคติความเชื่อของคนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรว่าผู้ป่วยมีสิ่งชั่วร้ายเข้าสิง จึงต้องให้มะมีวดซึ่งเป็นสตรีในสายตระกูลเท่านั้น มาทำพิธีเข้าทรงเชิญวิญญาณศักดิ์สิทธิ์มากำจัดสิ่งชั่วร้าย นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมมะมีวดของสารภี ชาวดี (Khowdee, 2012) ที่ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมนี้ยังคงใช้รักษาคนในครอบครัวและญาติที่เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุหรือหลังจากที่ได้รับการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วอาการไม่ดีขึ้น แม้ว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์จะรุดหน้าไปมากก็ตาม แต่พิธีกรรมนี้ยังคงมีบทบาทหน้าที่บางประการต่อชุมชนตลอด

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างต้นนั้น พบว่าความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับมหายสนุน หรือแม่ชื่อ เป็นฐานความเชื่อของสังคมไทยที่เกี่ยวกับการเกิด ปรากฏในกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วภูมิภาค ซึ่งมีรายละเอียด ขั้นตอน และองค์ประกอบที่แตกต่างกันออกไป แต่มีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกัน คือ การแสดงความเคารพบูชาเทพเจ้า อำนาจเหนือธรรมชาติ การแสดงความกตัญญูต่อผู้ให้กำเนิด การหาวิธีการเพื่อให้ทารกเจริญเติบโตสมบูรณ์ด้วยสุขภาพและสติปัญญา นอกจากนี้ เครื่องบูชาต่าง ๆ แล้ว ยังมีนาฏกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเป็นสื่อกลางของการสื่อสารระหว่างผีบรรพบุรุษและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงและการเข้าถึงระบบสาธารณสุขได้มากขึ้น พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้เริ่มหายไปจากสังคมด้วยปัจจัยต่าง ๆ การบันทึกเชิงอนุรักษจึงเป็นเหตุผลของการศึกษาในครั้งนี้

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวความคิดการวิจัยโดยการประยุกต์แนวคิดที่มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงงานวิจัย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มแนวคิดนาฏกรรมกับชุมชน 2) กลุ่มแนวคิดการแพทย์ชุมชน หรือการแพทย์และพิธีกรรม และ 3) กลุ่มแนวคิดทฤษฎีมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 1 การประยุกต์ใช้แนวคิดนาฏกรรมกับชุมชน เพื่อศึกษาความสำคัญของนาฏกรรมที่มีบทบาทต่อสังคมและโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับนาฏกรรม เช่น การพ้อนรำสะท้อนโครงสร้างทางสังคมของคนอีสานที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ อำนาจผีบรรพบุรุษ และเครือญาติพี่น้องในสังคมเกษตรกรรม (Sriboonnark, 2011 as cited in Seesupon, 2015) นาฏกรรมในพิธีกรรมเป็นภาษาสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความหมายเป็นระบบคุณค่าของสังคมและวัฒนธรรมสามารถเก็บรักษาหลักปรัชญาความคิด ความทรงจำเกี่ยวกับบรรพบุรุษ และวัฒนธรรมของสังคม (Khamphao, 2013)

กลุ่มที่ 2 การประยุกต์ใช้แนวคิดการแพทย์ชุมชน หรือการแพทย์และพิธีกรรม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพิธีกรรมในมิติของการรักษาโรค เช่น การแพทย์พื้นบ้านที่หลากหลายทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อแบบผี พราหมณ์ และพุทธ (Chuengsatiansup, 2005) การแพทย์และวิธีการพยายามรักษาคนป่วยด้วยทุกวิถีทาง ทั้งแพทย์แผนโบราณ ยาสมุนไพร หรือแพทย์แผนปัจจุบัน จึงพึงพิธีกรรมทางความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โดยการจัดพิธีกรรมมะมีวดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

กลุ่มที่ 3 การประยุกต์ใช้แนวคิด ทฤษฎีทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลงานนาฏกรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมซึ่งมีความสำคัญกับผู้คนและสังคม เช่น การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ และอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่มุมของชีวิตทางสังคม (Satsanguan, 1995) การวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม มูลเหตุความเชื่อ การยึดถือปฏิบัติ และการปฏิบัติพิธีกรรม (Wannasiri, 2007) นอกจากนี้ผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้แนวคิด ทฤษฎีจิตวิทยา เพื่อศึกษาการอธิบายการกำเนิดและอัตลักษณ์กลุ่มชนและพิธีกรรม ดำเนินการกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชน (myth of origin) (Nathalang, 2020) จากแนวคิดและทฤษฎีข้างต้นนั้นเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยที่ผู้วิจัยศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ และศึกษาขั้นตอนองค์ประกอบทางนาฏกรรมจากความเชื่อแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อสังเกตการณ์พิธีกรรม และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและค้นคว้าจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อและการแสดงออกทางนาฏกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ มหายสนุน หรือแม่ชื่อ และอำนาจเหนือธรรมชาติ นาฏกรรมกับพิธีกรรมและบริบททางสังคม การแพทย์ชุมชน เป็นต้น โดยศึกษาจากภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหวของพิธีกรรมมหายสนุนที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพิธีกรรมมหายสนุน และสำรวจบุคคลที่เคยประกอบพิธีกรรมมหายสนุน รวมถึงบุคคลที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมมหายสนุน

และจัดทำข้อเสนอโครงการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภายหลังจากผ่านการพิจารณาจึงทำการติดต่ออาสาสมัคร การขอความยินยอมในการให้ข้อมูล และดำเนินการตามข้อตกลงตามหลักจริยธรรมในการวิจัย โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาในด้านพื้นที่ ณ ชุมชนบ้านขาม หมู่ที่ 6 ตำบลเป็นสุข อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ขอบเขตด้านเนื้อหาเฉพาะนาฏกรรมในพิธีกรรมมโนทัศน์ของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ใช้ระยะเวลาในการศึกษา 1 ปี ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2564 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565

ขั้นตอนที่ 3 ดำเนินกิจกรรมภาคสนาม ซึ่งมีวิธีการและเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมภาคสนาม ได้แก่ เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมโดยมุ่งสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม สมาชิกครอบครัวของผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีกรรม นักดนตรีและผู้ขับร้องเพลงประกอบพิธีกรรม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพิธีกรรมในวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย และผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏกรรมในพิธีกรรม เป็นต้น จัดกิจกรรมภาคสนามโดยมีการบันทึกเชิงอนุรักษณ์ขั้นตอนและองค์ประกอบทางนาฏกรรมในพิธีกรรมมโนทัศน์ที่ชุมชนบ้านขาม หมู่ที่ 6 ตำบลเป็นสุข อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบพิธีกรรมที่ชุมชนบ้านอันโนง หมู่ที่ 3 ตำบลกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบข้อมูลและการจำแนกข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และการลงภาคสนาม ตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการค้นคว้าเพิ่มเติมให้ครอบคลุมทุกประเด็นศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และการอภิปรายผลองค์ความรู้ที่พบในการดำเนินการวิจัย โดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ แล้วนำมาสรุปผลและนำเสนอเป็นผลการวิจัย

ผลการวิจัย

พิธีกรรมและความเชื่อแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ปรากฏความเชื่อเรื่องแม่ชื่อ เรียกในภาษาถิ่นว่า “มโนทัศน์” เป็น

เทพยดาสตรีที่มีความผูกพันกับทารกตั้งแต่อดีตชาติ หรือเป็นผู้สร้างทารก เลี้ยงดูในครรภ์ และมีอิทธิพลต่อการเป็น การตายของทารกในช่วงแรกเกิด เชื่อว่ามโนทัศน์ยังมีความผูกพันและอภินิหารทารกที่คลอดออกมา ต้องตามมาดูแล และมีความปรารถนาที่จะเอาชีวิตทารกกลับไปเลี้ยงดูด้วยตนเอง ส่งผลให้ทารกมีอาการต่าง ๆ เช่น ปวดท้อง ร้องไห้ตลอดเวลา ตัวแดง เป็นต้น ในห้วงเวลาของความเป็นความตายในช่วงแรกเกิดนี้ การรักษาด้วยวิธีการต่าง ๆ จึงเป็นการแสดงออกถึงความรักและความเป็นห่วงของมารดาและครอบครัว การแสวงหาวิธีการให้ทารกหายจากอาการเจ็บป่วย จึงเกิดพิธีกรรมและความเชื่อในการบูชาเทพยดาที่มีอิทธิพลต่อการเกิดที่เรียกว่า มโนทัศน์ หรือแม่ชื่อ ในกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องมโนทัศน์ในฐานะเทพยดาที่มีหน้าที่คอยดูแลคุ้มครองรักษาทารกตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนกระทั่งคลอด ไม่ให้ทารกเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อทารกคลอดออกมาในวัยแรกเกิด มีอาการเจ็บป่วย ร้องไห้ตลอดเวลา อากาศถึงขั้นปางตาย หมดหนทางที่จะรักษา ทั้งการรักษาในระบบสาธารณสุข การแสวงหาวิธีการรักษาทั้งทางกายและทางใจเพื่อให้ทารกในวัยแรกเกิดได้หายจากความทุกข์ทรมานจากโรคร้ายและอาการต่าง ๆ การรักษาด้วยภูมิปัญญาทางพิธีกรรมความเชื่อจึงเป็นอีกแนวทางเริ่มด้วยการหาหมอโบล² (Saenkla, Interview, 2022) เพื่อทำนายหาสาเหตุหาหนทางแก้ไข และแนะนำวิธีการรักษา โดยพล ปานทอง ผู้มีประสบการณ์ในพิธีกรรมนี้อธิบายถึงวิธีการในการรักษา เพื่อให้ลูกที่เพิ่งแรกเกิดหายจากอาการดังกล่าว นั้น คือ จัดพิธีบูชามโนทัศน์ การแบงโกน (แบงลูก) ให้กับมโนทัศน์ (Panthong, Interview, 2022) เมื่อหมอโบลบอกถึงสาเหตุและวิธีการรักษา พิธีกรรมมโนทัศน์จัดขึ้นในวันที่กำหนดฤกษ์ยาม โดยไม่นิยมจัดพิธีในวันพระ และวันขึ้น 2 ค่ำ วันแรม 2 ค่ำ³ ซึ่งเป็นข้อห้ามที่ชุมชนในพื้นที่ศึกษายังคงยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ความเชื่อเรื่องแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อที่ว่าแม่ชื่อนั้นเป็นผู้บันทึกทารกในครรภ์ให้เกิดเป็นตัวตนและดูแลจนคลอดออกมา มีความเชื่อว่าทุกคนที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้น มีแม่ผู้สร้างทารกและเลี้ยงดูในครรภ์ ความเชื่อนี้อธิบายผ่านบทขับร้อง “อุปถัมภ์กำเนิด”⁴

² กลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย มีพิธีกรรมอีกแบบหนึ่งในการทำนาวิธีการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ โดยใช้เต่าปูน ไข่ไก่ มีดสนาก ผู้ประกอบพิธีจะหาจุดที่ตรงดิ่ง การดูสภาพของสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม ถาม ตอบกับสิ่งของ เพื่อหาวิธีการรักษาโรค เช่น ให้จัดพิธีเข้าทรง

³ การจัดกิจกรรมภาคสนามบันทึกพิธีกรรมมโนทัศน์ในครั้งนี้ จัดขึ้นวันอาทิตย์ที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2565 ตรงกับขึ้น 11 ค่ำ เดือน 4

⁴ บทร้องภาษาเขมรถิ่นไทยใช้ในพิธีกรรมทำขวัญ เนื้อหาเกี่ยวกับอดีตชาติของคนที่เกิดจากบุญกรรม มีการสืบทอดบทร้องแบบมุขปาฐะ

ในการรับขวัญทารกและในพิธีกรรมการทำขวัญนาค (Thamnam, Interview, 2022) ที่พรรณนาถึงพัฒนาการของทารกในครรภ์ มารดาในลักษณะเดียวกันกับการอธิบายถึงพัฒนาการทารก ระหว่างการตั้งครรภ์ในคัมภีร์ปฐมจินดาและคัมภีร์มหาโชดรัต (The Fine Arts Department, 2022) ความเชื่อนี้เกิดเป็นพิธีกรรมสังเวชบูชาเทพยดาสตรีผู้ดูแลทารกในครรภ์ จุดมุ่งหมายสำคัญ เพื่อความสบายใจและความมั่นใจของมารดาและครอบครัว ว่าทารกจะหายจากอาการต่าง ๆ ที่อาจส่งผลต่อชีวิตในช่วงวัยแรกเกิด

พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องแม่ชื่อจึงเป็นเครื่องแสดงถึงวิธีการที่มนุษย์พยายามแสวงหาหนทางให้พ้นจากโรค ไม่ว่าจะด้วยสัญชาตญาณ การสังเกตจากธรรมชาติและสัตว์ การลองผิดลองถูก จนสั่งสมขึ้นเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์ในการรักษาโรค ซึ่งมีทั้งการรักษาเยียวยาทางกาย และจิตใจ การป้องกันไม่ให้เกิดโรค และยังคงต้องคิดหาหนทางใหม่ ๆ ที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บเสมอ การขาดภูมิรู้ถึงสมุฏฐานที่มาของความป่วยไข้หรือโรคร้ายที่ไม่แสดงอาการจากร่างกายภายนอกของมนุษย์ มักเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ในอดีตนั้นส่วนใหญ่เป็นโรคที่มนุษย์ยังหาสาเหตุไม่พบ การรักษาโรคจึงล้วนเต็มไปด้วยพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นการรักษาทางจิตใจมากกว่าทางร่างกาย นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนายังมีการอธิบายว่าโรคทางกายเป็นผลมาจากวิบากกรรมอันเป็นบาป ซึ่งกระทำมาในอดีต ปัจจุบันคนไทยจึงมีความเชื่อว่าอาการป่วยที่หาสาเหตุไม่ได้ หรือการเจ็บไข้เรื้อรังไม่หายขาดเกิดขึ้นเพราะผลกรรม (The Fine Arts Department, 2022) ความเชื่อมหายสนุนยังเป็นเครื่องอธิบายถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความผูกพันของสายเลือดในวงศ์ตระกูล การเกิดของทารกนั้นเป็นผลของกรรมที่มารดาและบิดาได้ร่วมกันสร้าง หรือเป็นกรรมของทารกที่ติดตัวมาแต่อดีตชาติ การเจ็บป่วยของทารกในช่วงวัยแรกเกิดนั้น เป็นอีกความเชื่อในเรื่องของผลกรรมที่ติดตัวมาจากอดีตชาติ และความผูกพันของผีบรรพบุรุษที่กลับมาเกิดในวงศ์ตระกูลอีกครั้ง พิธีกรรมนี้ไม่ได้จัดขึ้นให้กับทารกทุกคน เป็นการจัดขึ้นที่ต้องมีสาเหตุของอาการต่าง ๆ และความไม่สบายใจของบิดา มารดาและครอบครัว การปฏิบัติด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งทางการแพทย์แผนโบราณ การแพทย์แผนปัจจุบัน และความเชื่อของท้องถิ่น เป็นการแสดงออก

ถึงความเอาใจใส่และการดูแลเพื่อให้ทารกได้อยู่รอด จากความเชื่อดังกล่าวเกิดเป็นพิธีกรรมหลายอย่าง เช่น การรับขวัญ การบูชาเทพยดาที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การบูชาผีบรรพบุรุษ การแสดงออกผ่านพิธีกรรมเป็นเครื่องแสดงความมั่นใจให้กับบิดา มารดา และครอบครัว อีกทั้งเป็นการต้อนรับสมาชิกใหม่ของครอบครัว วงศ์ตระกูล มุ่งหมายให้ทารกและมารดามีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่แข็งแรง เจริญเติบโตสมบูรณ์ด้วยสุขภาพและสติปัญญา พิธีกรรมมหายสนุน⁵ จัดขึ้นเพื่อบูชาเทพยดาซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม คือ การจำลองวิถีชีวิตและภาระหน้าที่มารดาในการเลี้ยงดูลูกในวัยแรกเกิด

องค์ประกอบและขั้นตอนทางนาฏกรรมจากความเชื่อแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

นาฏกรรมเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีความเชื่อ ความศรัทธา และเป็นส่วนสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ ในพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อเรื่องแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์นั้น เป็นนาฏกรรมที่จำลอง หรือแสดงถึงประสบการณ์ในการเลี้ยงดูลูกในวัยแรกเกิด มีการเชิญเทพยดามาประทับทรงแล้วแสดงท่าทาง ทั้งการพ้อนรำและท่าทางการแสดงที่เสมือนวิถีชีวิตจริง ในทางนาฏกรรมของพิธีกรรมนี้มุ่งที่การแสดงบทบาทของสตรีผู้เป็นมารดา การขัดแย้งในความรู้สึกภายในและภายนอก มีการบรรเลงและขับร้องเพลงประกอบในระหว่างการทำพิธีกรรม นาฏกรรมในพิธีนี้จึงเป็นรูปแบบละครในพิธีกรรมที่จำลองวิถีชีวิตของผู้หญิงผู้เป็นแม่ตั้งแต่เข้ามีตจนติดท้อง เริ่มตั้งแต่การดำข้าว ผัดข้าว หุงข้าว ทำกับข้าว และเลี้ยงลูกในวัยแรกเกิด และขั้นตอนสุดท้าย คือ การเจรจาต่อรองเพื่อทำการแบ่งลูกระหว่างมหายสนุนกับมารดาและครอบครัวเพื่อเลี้ยงดูต่อไป

องค์ประกอบทางนาฏกรรมในพิธีมหายสนุน ได้แก่ เครื่องบูชาครู เครื่องดนตรี และอุปกรณ์การทำครัว ที่เตรียมไว้สำหรับแม่ครุร่างทรงได้แสดงบทบาทในการทำงานบ้าน งานครัว ในเครื่องบูชาครูสำหรับแม่ครุร่างทรงประกอบพิธีกรรม และสำหรับญาติพี่น้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ประกอบด้วย

1. บายแสร้งจาน⁶ หรือบายศรีปากชาม จำนวน 1 คู่
2. เครื่องบูชาเปรี้ยะปัสโนการ⁷ หรือเครื่องบูชาพระวิษณุกรรม จำนวน 1 ชุด

⁵ พิธีกรรมนี้ไม่ได้จัดขึ้นให้กับเด็กทุกคน จะจัดขึ้นเฉพาะเด็กที่มีอาการป่วยไข้ หรืออาการต่าง ๆ ที่ไม่ทราบสาเหตุเท่านั้น

⁶ บายแสร้งจาน ใน 1 จาน หรือถ้วย ประกอบด้วย กล้วย 4 ลูก ข้าวต้ม 4 ชัก ข้าวสุก 1 ช้อน และมักชุป 1 ดอก

⁷ ชาวเขมรถิ่นไทยมีความเชื่อและศรัทธาในพระวิษณุกรรม ครูช่างและเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ ในการประกอบงานต่าง ๆ จะมีการบูชาพระวิษณุกรรมในทุกงานมงคลและอวมงคล เครื่องบูชา ประกอบด้วย ขันบรรจุใบพลู 16 ใบ ผ้าขาว 1 ผืน สุรา 1 ขวด เงิน 24 บาท และถ้วยใส่ข้าวสาร 1 ถ้วย มีใบพลู 1 ใบ หมากสุก 1 ลูก และเงิน 2 บาท วางบนข้าวสาร

3. บายปลีง หรือข้าวขวัญ⁸ จำนวน 1 ชัน
4. สแนนแซนหม้อจ⁹ หรืออาหารเครื่องเช่นฝีบรพบุรุษ จำนวน 1 ชุด
5. เครื่องแต่งกายสำหรับร่างทรงใส่¹⁰ จำนวน 1 ชุด และ รูป เทียน (Saenkla, Interview, 2022)

เครื่องบูชาในพิธีกรรมเป็นสิ่งทีแม่ครูร่างทรง ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีเป็นผู้กำหนดให้ทางครอบครัวจัดเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนวันงาน และต้องจัดให้ครบสมบูรณ์ตามที่กำหนดให้เท่านั้น ในการจัดเตรียมเครื่องบูชาและองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรม มีญาติพี่น้องและคนในชุมชนช่วยกันเตรียม ถึงแม้พิธีกรรมนี้จะเป็นพิธีเฉพาะบุคคล แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเครือญาติและคนในชุมชน ที่ต่างมาช่วยกันเตรียมงานและให้กำลังใจครอบครัวของเด็กที่กำลังเจ็บไข้ได้ป่วย

องค์ประกอบสำหรับการแสดงบทบาทในพิธีกรรม คือ อุปกรณ์การทำครัว ได้แก่ ครกตำข้าว สากตำข้าว กระตังผัดข้าว หม้อสำหรับหุงข้าว หม้อสำหรับทำกับข้าว เตาสวมเส้า ฟืน จานชาม ข้าวสาร พริกเกลือ น้ำเปล่า อุเปลงนอนที่ผูกระหว่างเสา 2 ต้น การจัดเตรียมอุปกรณ์การทำครัว เพื่อให้มนายสนุนที่เข้ามาประทับร่างทรงได้ทำครัวตั้งแต่ตำข้าว ผัดข้าว หุงข้าว ตามวิถีและหน้าที่ของผู้หญิงที่กำลังวุ่นวายกับงานครัวทั้งเช้าและเย็น อุปกรณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งของที่ใช้ในวิถีประจำวันของชาวบ้านในอดีต โดยเฉพาะอุปกรณ์ตำข้าวที่ต้องเตรียมให้ครบ ปราศรัย ปานทอง ครอบครัวของผู้จัดพิธีกรรมในครั้งนี้ได้จัดเตรียมอุปกรณ์งานครัวสำหรับประกอบพิธีกรรมไว้ก่อนล่วงหน้า และเตรียมสถานที่พื้นโล่งหรือลานบ้าน สามารถประกอบกิจกรรมงานครัวและพื่อนรำแสดงบทบาทได้สะดวก โดยไม่มีการปลูกโรงพิธี¹¹ (Panthong, Interview, 2022)

องค์ประกอบที่สำคัญในพิธีกรรม คือ ร่างทากรจำลอง¹² โดยเป็นการจำลองทากรที่ทำมาจากต้นกล้วยขนาดเล็ก และ

ตัดให้มีความยาวประมาณ 20 เซนติเมตร จำนวน 2 ร่าง โดยใช้สีเขียนเป็นใบหน้าคน มีผม ปาก จมูก คิ้ว โดยทั้งสองร่างนี้จะมีสีผิวที่แตกต่างกัน ร่างที่ 1 ทาสีเหลืองด้วยขมิ้น เพื่อแสดงถึงทากรที่มีผิวพรรณงาม และร่างที่ 2 ทาสีดำด้วยผงถ่านหุงต้ม เพื่อแสดงถึงทากรที่มีผิวพรรณไม่งาม ดังภาพที่ 1 เมื่อถึงขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรมที่มีการเจรจาและขับร้องพรรณนาถึงความงามของผิวพรรณลูก ซาติกำเนิดของลูกที่มีผิวพรรณงามและไม่งาม ญาติพี่น้องที่เป็นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะทำการเจรจา เกลี้ยกล่อมร่างทรงมนายสนุนเพื่อทำการแบ่งทากร (จำลอง) ให้กับมนายสนุนนากลับไปเลี้ยงที่ภพภูมิเดิม โดยแบ่งทากรที่มีร่างผิวพรรณงามให้กับมนายสนุน เพื่อให้เกิดความพอใจและอำนวยการให้ทากรร่างที่มีผิวพรรณไม่งาม¹³ ให้มีสุขภาพแข็งแรง ซึ่งหมายถึงเด็กที่เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยนั่นเอง

องค์ประกอบทางนาฏกรรมในด้านดนตรีที่บรรเลงระหว่างพิธีกรรม ในชุมชนที่เป็นพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม มีการใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม โดยการ ใช้แคนเป็นวัฒนธรรมดนตรีเดียวกันกับพิธีกรรมมะมวด หรือ การเข้าทรง และการขับลำนำประกอบการเป่าแคนที่เรียกว่า เจริญเบริน (Deesom, Interview, 2022) ในการเป่าแคนเป็นดนตรีหลักในการเดินทำนองเพลง และการตีกลองกันตริ่ม 1 คู่ เป็นดนตรีหลักในการเดินจังหวะเพลง ในพิธีกรรมมนายสนุน มีการใช้เพียงแคน จำนวน 1 เต้า เป็นประเภทแคนแปด (16 ลูก) เป็นเครื่องดนตรีหลักในการเดินทำนองเพลงต่าง ๆ เช่น ทำนองกัจจัญเจก ทำนองแกวนอ ทำนองอมตูก¹⁴ เป็นต้น เป็นการเป่าแคนประกอบการขับลำนำของแม่ครูที่ประกอบพิธีกรรม การทำจังหวะดนตรีด้วยเสียงปรบมือของชาวบ้าน ผู้ร่วมพิธีกรรมแทนการตีกลอง ลักษณะเดียวกันกับการเป่าบรรเลงแคนในการเจริญเบริน ที่เป็นการขับร้องลำนำเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติ พุทธชาดก และนิทานพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย

⁸ บายปลีง ประกอบด้วย ชัน 1 ใบ มีข้าวต้ม กล้วย ข้าวสุก ครอบด้วยกรวยทำจากยอดใบตองอ่อน และมีผ้าขาว หรือผ้าไหมล่อมที่ฐานใบตอง ใช้สำหรับเชิญขวัญในช่วงท้ายพิธีกรรม

⁹ สแนน หมายถึง อาหารคาวหวาน, แซน หมายถึง เช่นไหว้, หม้อจ หมายถึง ฝี่ มีการจัดสำหรับอาหาร 1 ชุด ประกอบด้วย ข้าวสุก 2 ถ้วย กับข้าว 2-3 อย่าง ของหวาน หมากพลู น้ำหวาน น้ำเปล่า สุรา เทียน 2 เล่ม ไว้สำหรับการเช่นไหว้ฝี่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และฝีบรพบุรุษ เพื่อเป็นการบอกกล่าวถึงสาเหตุในการจัดพิธีกรรม เมื่อเสร็จพิธีเช่นไหว้จะนำไปเทไว้ที่นอกครัวบ้านเพื่อเช่นสัมภเวสี

¹⁰ เครื่องแต่งกาย ประกอบด้วย ผ้าถุง ผ้าสไบ และเสื้อ ซึ่งเป็นผ้าที่สำหรับสตรีสวมใส่ และเป็นผ้าที่ยังไม่เคยมีการสวมใส่มาก่อน

¹¹ โรงพิธี หมายถึง พื้นทีสำหรับประกอบพิธีกรรม มีลักษณะเป็นโถงโล่ง ปลูกเสาไม้ จำนวน 9 ต้น หลังคาคลุมด้วยทางมะพร้าว

¹² ในวันทีประกอบพิธีกรรมจะต้องนำทากรที่มีอาการเจ็บป่วยไปอยู่ที่อื่น ให้ไกลจากพื้นที่ประกอบพิธีกรรม หรือลับตาจากร่างทรงมนายสนุน ในพิธีจึงมีการจำลองร่างทากรเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม ทากรจะเข้าร่วมพิธีในช่วงท้ายทีเป็นการรับขวัญ

¹³ สอดคล้องกับความเชื่อส่วนบุคคล ในการห้ามชมทากรในวัยแรกเกิดว่า “น่ารัก หรือหล่อ สวยงาม” เดี่ยวจะถูกผีมาเอาชีวิตทากรไป มีการแก้เคล็ดเปลี่ยนเป็นคำพูดว่า “น่าเกลียดน่าซัง” เพื่อทีจะไม่ให้ผีมารบกวนให้เด็กไม่สบาย หรือแยงเอาชีวิตไป

¹⁴ กัจจัญเจก หมายถึง เขียดตะปาด, แกวนอ หมายถึง ชื่อสร้อยเพลงทีร้องพร้อมกันว่า แกวนอ นอแกว, อมตูก หมายถึง พายเรือ

ภาพที่ 1 ร่างทารถจำลอง จำนวน 2 ร่าง เพื่อให้ร่างทรงมนายสนุนได้เลี้ยงดูในพิธี (ที่มา : Pongsatorn Yoddumnean)

การเป่าแคนในพิธีกรรมนี้มีทำนองเพลงต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับผู้เป่าแคน และช่วงของการประกอบพิธีกรรม หากช่วงรำฟิ่งรำพันใช้ทำนองเพลงอมตูก ที่มีจังหวะช้า และการเป่าแคนในจังหวะช้าปานกลาง เร็ว ขึ้นอยู่กับแม่ครูที่กำลังแสดงบทบาทในขณะนั้นอีกด้วย

ขั้นตอนของนาฏกรรมในพิธีกรรมมนายสนุน เริ่มด้วยครอบครัวและญาติพี่น้องของทารกที่จัดพิธีกรรมนี้ ทำการเช่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ ผีประจำหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษเพื่อบอกกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องจัดพิธีกรรมมนายสนุนในครั้งนี้ และให้ช่วยอำนวยความสะดวกให้พิธีกรรมในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี จากนั้นแม่ครูผู้ประกอบพิธีพื่อนอัญเชิญครูเข้าประทับทรงเมื่อประทับทรงแล้วมีการพื่อนรำบูชาครูของตนเป็นอันดับแรกเพื่อชื่นชมเครื่องบูชาต่าง ๆ ในพิธีกรรม เป็นการแสดงถึงความเคารพครูของผู้ประกอบพิธีกรรม หลังจากนั้นจึงทำพิธีเชิญมนายสนุน เทพดาผู้รักษาดูแลเด็กเข้าประทับทรงและร่างทรงมนายสนุนได้พื่อนรำและขับร้องเพลงประกอบกับการเป่าแคน เนื้อหาพรรณนาถึงอดีตชาติของทารก การสร้างบุญกรรม ก่อนที่ทารกจะลงมาเกิดและการเลี้ยงดูทารกในระหว่างการตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นการพรรณนาถึงความรักที่มนายสนุนมีต่อทารกตั้งแต่อดีตชาติจนคลอดออกมาในปัจจุบัน หลังจากที่พื่อนรำและขับร้องพรรณนาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความผูกพันกับทารกเรียบร้อยแล้วนั้น จะเป็นขั้นตอนที่มนายสนุนแสดงบทบาทของแม่ ในงานบ้าน งานครัว การเลี้ยงดูทารกอย่างเอาใจใส่ มีการชื่นชมร่างทารถจำลองด้วยการขับร้องเพลง พุดพรรณนา และหยอกล้อกับทารกจำลองทั้งสองร่าง ด้วยความรักและความคิดถึง ถ้ามได้ถึงปัจจุบันว่าเกิดมากับแม่ (คนปัจจุบัน) เป็นอย่างไรบ้าง เขาเลี้ยงดูดี

เหมือนแม่ (มนายสนุน) หรือไม่ ลูกอยากกินอะไร ลูกอยากเล่นอะไร เป็นต้น ในขั้นตอนนี้เป็นการแสดงถึงบทบาทแม่ที่เลี้ยงดูลูกในวิถีประจำวัน ระหว่างการแสดงบทบาทนี้แม่ครูร่างทรงจะขับร้องเพลงชื่นชม หยอกล้อกับร่างทารถจำลอง บทบาทและสาระของเพลงที่พรรณนาในขั้นตอนนี้แสดงถึงความผูกพันและความภาคภูมิใจที่ได้ดูแลทารกตั้งแต่อดีตชาติและตลอดระยะเวลาที่อยู่ในครรภ์ การแสดงบทบาทเป็นไปอย่างเสมือนจริงในวิถีของการเลี้ยงดูทารก ตั้งแต่การป้อนข้าว ป้อนกล้วย ป้อนน้ำ หยอกล้อกับลูก หลังจากนั้นสมมติว่าลูกทั้งสองอ้อมจากทานข้าวแล้ว ร่างทรงมนายสนุนอ้อมลูกทั้งสองร่าง ทำท่าให้นมลูกด้วยการประคองเข้ามาที่เต้านม และมีการพื่อนรำอ้อมลูก อวดลูกของตนให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ชื่นชมก่อนที่จะนำลูกไปนอนที่อู่เปลและกล่อมลูกนอน เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างทรงและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีทั้งพุดชื่นชม และเหน็บแนมมนายสนุนที่อยากได้ลูกคนอื่นไปเลี้ยงดู ดังภาพที่ 2

ในขั้นตอนนี้เป็นการแสดงบทบาทของแม่ในการเลี้ยงลูกกล่อมนอนที่อู่เปลทั้งสองฝั่ง ร่างทรงมนายสนุนร้องเพลงกล่อมลูกที่มีสาระถึงการสั่งสอนพฤติกรรมของเด็กให้อยู่ในโอวาท การดูแลของแม่ เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายจากการเล่นซุกซน การปลุกฝังให้ลูกของตนมีพฤติกรรมที่ดี บทเพลงกล่อมลูกแสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สืบทอดเป็นมุขปาฐะจากรุ่นสู่รุ่น ถึงแม้ในปัจจุบันการขับกล่อมด้วยเพลงกล่อมลูกมีน้อยและจะสาบสูญไปตามกาลเวลา บทเพลงอันทรงคุณค่าเหล่านี้ยังปรากฏในพิธีกรรมมนายสนุน ในระหว่างการกล่อมลูกนอนจะมีเสียงสอดแทรกตลอดเวลาเพื่อให้ทารกนอนไม่หลับ และมีชาวบ้านทำเป็นเสียงเด็กทารกร้องไห้

เสียงดังตลอดเวลา เมื่อร้องทรงไต่ยีนเสียงร้องไห้ของทารก ยิ่งกล่อมเอาใจทารกมากขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าร้องทรงมนายสนุนจะไม่สนใจ หรือปฏิสัมพันธ์ต่อผู้ร่วมพิธีกรรมเลย ถึงแม้เสียงคำพ้อ เหน็บแนม จะแทรกขึ้นมาตลอดเวลา อากาการเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความมานะ เข้มแข็ง อดทน

ไม่ย่อท้อของแม่ในการเลี้ยงดูทารก นาฏกรรมในขั้นตอนนี้ ใช้เวลามากกว่าขั้นตอนนี้ ๑ ด้วยที่มนายสนุนในร่างของแม่ครู แสดงออกทางรูปธรรมและนามธรรม ในการสอนสตรีผู้เป็นมารดา หรือผู้ที่จะเป็นมารดาในอนาคตถึงวิธีการเลี้ยงดูลูก ให้เติบโตแข็งแรงสมบูรณ์

ภาพที่ 2 ร้องทรงมนายสนุนป้อนข้าว และไกวอู่ ร้องเพลงกล่อมลูก (ที่มา : Pongsatom Yoddumnean)

นาฏกรรมที่จำลองเหตุการณ์จริงในช่วงเวลาของการทำครัว ตั้งแต่วิธีการตำข้าว ฝัดข้าว หุงข้าว ทำอาหาร บทบาทของการแสดงในพิธีกรรมนี้แสดงให้เห็นถึงภาระหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องปฏิบัติทุกวันในฐานะแม่บ้าน ระหว่างนี้มีเสียงเสียงทารกร้องไห้เป็นระยะ¹⁵ เมื่อร้องทรงมนายสนุนไต่ยีนเสียงร้องไห้ของลูก ต้องพักการทำครัวไปไกวอู่เปลลูกและร้องกล่อมลูกให้หลับ ในระหว่างที่กำลังไกวอู่เปลมีชาวบ้านผู้ชายทำท่าทางเลียนแบบไก่ที่มาจิก ค่อยๆเขี่ยข้าวเปลือกที่วางไว้ เมื่อตอนไต่ยีนเสียงลูกร้องไห้ เมื่อเห็นไก่กำลังคืบเขี่ยที่ครัว ร้องทรงมนายสนุนต้องวิ่งมาไล่ไก่ออกไปจากที่ทำครัว และต้องเช็ดน้ำข้าวที่กำลังเดือด เสียงร้องไห้ของทารกก็ดังสลับขึ้นมาเป็นระยะ ดังภาพที่ 3 เมื่อร้องทรงมนายสนุนไต่ยีนเสียงลูกร้องไห้ จะต้องพักการทำงานทุกอย่างเพื่อไปกล่อมลูก แล้วจึงกลับมาทำใหม่ อีกทั้งมีชาวบ้านผู้ชายแสดงในบทบาทเป็นสามีที่ดื่มสุรา อยู่ในอาการเมา นั่งตำร้องทรงมนายสนุนผู้เป็นภรรยาแบบไม่สนใจถึงเสียงร้องของทารก หรือภรรยาที่กำลังทำงานครัว ในระหว่างที่สามีตำด้วยอาการเมาสุรานั้น ร้องทรงมนายสนุนไม่มีปฏิกิริยาตอบกับสามี บทบาทในขั้นตอนนี้สะท้อนถึงความอดทน เข้มแข็ง ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเลี้ยงดูบุตร อีกทั้งมีเสียงชาวบ้านที่ดัดพ้อต่อว่า

ร้องทรงมนายสนุนดังสลับกันเป็นระยะ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แสดงถึงความเหนื่อยยากลำบากในการทำงานบ้านและภาระในการดูแลทารกในวัยแรกเกิด เพื่อหวังว่าร้องทรงมนายสนุนได้ปรับสภาพสถานการณ์ต่าง ๆ แล้วไม่อยากจะกลับไปเลี้ยงในภพภูมิเดิม ซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนพิธีแบ่งลูกและรับขวัญเด็กหลังจากที่มีการเกลี้ยกล่อมและต่อรองให้คำสัญญาในการเลี้ยงดูลูกกับร้องทรงมนายสนุน

เมื่อเสร็จสิ้นจากการจำลองบทบาทและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการเลี้ยงลูกและทำครัว จึงเริ่มพิธีแบ่งลูก ซึ่งในภาษาเขมร เรียกว่า แมงโกน (แมง - แมง, โกน - ลูก) ระหว่างมนายสนุนและแม่ผู้ให้กำเนิด โดยมีชาวบ้านเป็นสักขีพยาน การแบ่งลูกเป็นการเจรจาต่อรองและการให้คำสัญญากับมนายสนุนที่จะเลี้ยงดูลูกให้ดีที่สุด ในการต่อรองกับร้องทรงมนายสนุนโดยเอาเหตุผลของความยากลำบากในการเลี้ยงดูทารกและการเลี้ยงดูในอนาคตที่จะต้องเผชิญความยากลำบากนานาประการมาเป็นข้อต่อรอง และการขอให้แม่ในปัจจุบันได้แสดงถึงศักยภาพในการเลี้ยงดูทารก ในขั้นตอนนี้การเกลี้ยกล่อมใช้เวลาและเหตุผลจนกว่ามนายสนุนจะพอใจและตกลงแบ่งลูกให้แก่แม่ในปัจจุบัน เมื่อเจรจาต่อรองและ

¹⁵ ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีจะมี 2 คน ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวให้ทำหน้าที่เลียนเสียงร้องไห้ของทารกเป็นระยะ โดยเฉพาะในช่วงของการแสดงบทบาทการทำครัว เพื่อให้บรรยากาศในระหว่างพิธีกรรมสะท้อนความเหนื่อยยากลำบากของการเป็นแม่บ้าน

การให้คำมั่นสัญญาเรียบร้อย จึงขอให้มหายสนุนผู้มีอิทธิฤทธิ์
อำนวยพรให้แก่ทารกด้วยการร้องเพลงและกล่าวคำ

อ้อนวอนอำนาจเหนือธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษา
ทารกตลอดกาลจนถึงสิ้นลมหายใจ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 3 ร่างทรงมหายสนุนทำงานคร้ว และชายสมมติเป็นไก่คู่ย์เขี่ยที่ลานทำคร้ว (ที่มา : Pongsatorn Yoddumnean)

ภาพที่ 4 พิธีรับขวัญเด็กทารก หลังจากเจรจาแบ่งลูกกับร่างทรงมหายสนุน (ที่มา : Pongsatorn Yoddumnean)

ขั้นตอนหลังจากการแบ่งลูกที่จำลองจากต้นกล้วยทั้งสองร่าง โดยแบ่งร่างที่มีผิวพรรณงามให้แก่ร่างทรงมหายสนุน และแบ่งร่างที่มีผิวพรรณไม่งามให้แก่แม่ในปัจจุบัน ในระหว่างการแบ่งลูกนั้นครอบครัวและชาวบ้านผู้ร่วมพิธีกรรมต่างร่วมเป็นสักขีพยานและให้คำมั่นสัญญาต่อมหายสนุน จะเลี้ยงดูเอาใจใส่ทารกให้ดีไม่ต่างไปจากมหายสนุน ลูกที่แบ่งให้ถึงแม่ผิวพรรณไม่งาม หรือสุขภาพไม่ดี ก็จะเลี้ยงดูให้สมบูรณ์ทั้งสุขภาพจิตใจ และสติปัญญา และสัญญาจะเคารพบูชามหายสนุนที่หิ้งทุกวันพระ และวันสำคัญทางความเชื่อ เมื่อทารกเติบโตถึงวัยสมควรจะจัดพิธีบวชทดแทนพระคุณ และทุกวาระสำคัญของชีวิตจะจัดพิธีบอกกล่าวมหายสนุนให้รับรู้ อีกทั้งจะสอนสั่งให้ทารกกตัญญู ทอบแทนพระคุณบุพการีทั้งอดีตชาติและปัจจุบัน เมื่อแบ่งลูกและให้คำมั่นสัญญาเรียบร้อย มหายสนุนจึงออกจากร่างของแม่ครู แล้วแม่ครูทำพิธีเรียกขวัญ

ทารกด้วยขันข้าวขวัญ เป็นการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีบรรพบุรุษ และอำนาจของมหายสนุนมาปกปักรักษา เชิญขวัญกลับเข้ามายังทารก จากนั้นจึงนำสายสิญจน์ผูกข้อมือทารก และบิตำมารดา และจึงทำพิธีลาเครื่องสังเวทเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมมหายสนุน และถือเป็นการต้อนรับและรับขวัญสมาชิกใหม่ของครอบครัวและวงศ์ตระกูล

อภิปรายผลการวิจัย

นาฏกรรมมหายสนุนจัดขึ้นในพิธีกรรมจากความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับวัฏจักรของชีวิตในช่วงวัยเกิด จัดขึ้นเพื่อสร้างความสบายใจให้กับบิดา มารดา และครอบครัวของทารกที่กำลังเจ็บป่วยไข้ เป็นการแสดงถึงความรักและความเอาใจใส่ของบุพการีในการแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ให้ทารกได้มีสุขภาพแข็งแรงและหายจากความทุกข์ทรมานด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง

ซึ่งมีโครงสร้างของพิธีกรรม (ritual structure) เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในวาระสำคัญของชีวิตในช่วงวัยเกิด อันเป็นพิธีกรรมตามวงจรชีวิต (ritual of the life circle) ที่จัดขึ้นในช่วงวัยนั้น ๆ ในพิธีกรรมมหายสนุนจัดขึ้นสำหรับรักษาทารกที่มีอาการเจ็บป่วย รักษาทางจิตใจของผู้เป็นบุพการี และเป็นการรับขวัญสมาชิกใหม่ของครอบครัวและวงศ์ตระกูล มีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งสมาชิกครอบครัว และญาติพี่น้อง ที่ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในพิธีกรรมนี้ โดยมีวิธีการและรูปแบบของการแสดงออกผ่านการเข้าทรงและแสดงบทบาทของสตรีผู้เป็นมารดาในการทำหน้าที่แม่บ้าน งานครัว และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมชนบท โดยใช้ลานบ้านเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรม มีแม่ครูผู้เชี่ยวชาญและเป็นพี่เลี้ยงของครอบครัวและชุมชนเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และชาวบ้านเป็นอีกผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมนี้

บทบาทของพิธีกรรมมหายสนุนนั้น มุ่งสร้างความมั่นใจให้กับบุพการีและครอบครัวในการเลี้ยงดูทารกในวัยแรกเกิด เป็นเครื่องแสดงถึงการเคารพบูชาผีบรรพบุรุษและผู้มีพระคุณ มีบทบาทสำคัญในการแสดงออกถึงการบำบัดรักษา การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในวงศ์ตระกูล และปรากฏคำสอนวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกผ่านบทร้อง บททำขวัญ เป็นแนวทางปฏิบัติในการใช้ชีวิตให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และความรู้เรื่องยาสมุนไพร วิธีการรักษาเบื้องต้นในการเลี้ยงดูทารก พิธีกรรมมหายสนุนจึงมีบทบาทสำคัญในด้านปัจจัยพื้นฐานของการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ความมั่นคงด้านจิตใจของบุพการี อีกทั้งแสดงถึงความผูกพันระหว่างแม่กับลูกทั้งแม่ที่เป็นเทพดาตามความเชื่อ และแม่ผู้ให้กำเนิด โดยมีพิธีกรรมที่ใช้นาฏกรรมเป็นตัวสื่อสารจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม สารของการพ่อนรำ ขับร้อง และดนตรี เป็นสิ่งที่สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน และภาระหน้าที่ของผู้เป็นแม่ การปลุกฝังความกตัญญู ปฏิบัติตนที่ดีต่อผู้มีพระคุณอันเป็นบรรทัดฐานของการใช้ชีวิต

การศึกษาเรื่องมหายสนุนมีพื้นฐานคติความเชื่อเกี่ยวกับวัฏจักรของสรรพสัตว์ เวียนว่ายตายเกิด สวรรค์ นรก และอันสัจของการสร้างบุญ และอาณาภาพแห่งกรรม สอดคล้องกับการศึกษาด้านความเชื่อของกามภูมิตระกูลในไตรภูมิของกรมศิลปากร (The Fine Arts Department, 1983) การเกิดมาเป็นมนุษย์ล้วนแต่พึ่งกรรม บาป บุญ ที่เคยสร้าง เป็นผลติดตัวมายังโลกมนุษย์และแบ่งลูกที่เกิดออกเป็นอภิชาติบุตร อมนุษย์บุตร อวชาตบุตร ความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงของชีวิต มีความสอดคล้องกับการศึกษารูปแบบและความเชื่อ

เรื่องเทพผู้รักษาเด็กที่พบในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ของ ศรัณย์ มะกรูดอินทร์ (Makrudin, 2021) แม่ชื่อ คือ คติความเชื่อเรื่องเด็กแรกเกิดซึ่งเป็นวัยที่เกิดอันตรายได้ง่าย และมักเจ็บป่วยจนถึงแก่ชีวิต คนโบราณจึงมีความเชื่อว่าเด็กทั้งหลายล้วนมีแม่ชื่อ ซึ่งเป็นเทพดาผู้หญิงหรือผีที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลอยู่ มีพิธีกรรมความเชื่อในการบูชาแม่ชื่อตามช่วงระยะเวลานับตั้งแต่เกิดจนมีอายุครบขวบปี และสอดคล้องกับกรมศิลปากร (The Fine Arts Department, 2020) ในการอธิบายถึงพัฒนาการของครุฑและการดูแลทารกในศาสตร์สูติกรรมในอดีต ที่เป็นภูมิปัญญาของคนไทยในการดูแลทารกและมารดาด้วยสมุนไพรและการระมัดระวังตนเองปกป้องอันตราย และข้อปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทั้งทารกและมารดาซึ่งมีพิธีกรรมเป็นเสมือนข้อบังคับปฏิบัติ

นาฏกรรมมหายสนุนมีขั้นตอนและองค์ประกอบที่เป็นการแสดงบทบาทสมมติเพื่อสร้างบรรยากาศในพิธีกรรมแสดงออกในท่าทางธรรมชาติที่นำวิถีชีวิตมาแสดงผ่านพิธีกรรม ประสพการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูทารกในวัยแรกเกิด สภาพครอบครัวที่มีปัญหาโดยเฉพาะสามีที่มีอาการติดสุรา สิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความยากลำบากในการเลี้ยงดู เพื่อแสดงความขัดแย้งในระหว่างการแสดงออกทางนาฏกรรมในพิธีกรรม และการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนสอดคล้องกับการศึกษาของ งามพิศ สัตย์สงวน (Satsanguan, 1995) ที่กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมชนบท วิถีของการอยู่ร่วมกันและการพึ่งพาช่วยเหลือจากสังคม การแสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธา วิถีแห่งการปฏิบัติและสภาพชีวิตที่พึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของ นัยพรรณ วรรณศิริ (Wannasiri, 2007) ที่อ้างถึงมูลเหตุความเชื่อ การยึดถือปฏิบัติ การปฏิบัติพิธีกรรม พฤติกรรมของมนุษย์ที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม การขับร้องเพลงพรรณนาถึงความทุกข์ยาก ความรัก การตัดพ้อสิ่งเหล่านี้แสดงออกอย่างเป็นธรรมชาติที่สอดแทรกอารมณ์ของตัวละครที่เป็นร่างทรง และชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีกรรมยังเป็นตัวกระตุ้นอารมณ์ร่วมในระหว่างการประกอบพิธีกรรม การศึกษาประเด็นข้างต้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการของ วิณา วิสเพ็ญ (Weesapen, 2006) ที่ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์มีความเชื่อในเทพเจ้าว่าเป็นผู้บันดาลความสุขสมบูรณ์แก่มนุษย์ ทำให้มีการขับเพลงสวดสรรเสริญ บางครั้งสวดอ่อนหวาน และหลายโอกาสจะมีการสวมบทบาท การเลียนแบบสมมติตนเองเป็นเทพ และมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งสมมติตนเป็นชาวบ้าน หรือประชาชนที่ประสบความเดือดร้อน

ประการใดประการหนึ่งขับเพลงขอความช่วยเหลือ มีเนื้อหาทางสรรเสริญเทพองค์นั้น การสวมบทบาทเป็นผู้นั้นเองถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปะการแสดงละคร อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ ธนัษพร กิตติก้อง (Kittikong, 2020) ที่พบว่า การแสดงในพิธีกรรม การเล่น และละคร การแสดงเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าร่วมในพิธีกรรมที่นอกเหนือจากช่วยให้มนุษย์สามารถผ่านช่วงเวลายาก ๆ ได้ การแสดงออกทางพิธีกรรมเป็นผลผลิตของความเป็นสังคมอุดมคติ ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าความเป็นตนเอง พิธีกรรมยังมีบทบาทสำคัญในการแสดงออกทางสังคมที่จะช่วยบรรเทาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ โดยแทรกแซงเข้าไปในฐานะการบำบัดรักษา

นาฏกรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมมหายสนุนมีความสอดคล้องกับแนวคิดนาฏกรรมพื้นบ้านของ เครือจิต ศรีบุญนาถ (Sriboonnark, 1991) ที่กล่าวว่า การพ้อรำที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย เกิดจากระบบความเชื่อจากศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมที่ผสมผสานกันเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดค่านิยม ประเพณี พิธีกรรม และนาฏกรรมพื้นบ้าน นาฏกรรมมหายสนุนที่เกิดจากความเชื่อและถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมในรูปแบบการแสดงบทบาทสมมติที่นำมาจากประสบการณ์และสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การแสดงออกในรูปแบบนี้เป็นทักษะส่วนบุคคล การสร้างความศรัทธาที่เกิดจากความเสมือนจริง และกำลังความเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับทฤษฎีคติชนวิทยาของ ศิราพร ณ ถลาง (Nathalang, 2020) ที่กล่าวไว้ว่า สังคมประเพณี (traditional societies) ให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม มีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านปัจเจกพื้นฐานความมั่นคงทางด้านจิตใจ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมมหายสนุนนอกจากความเชื่อเกี่ยวกับแม่ชื่อแล้วนั้น การประกอบพิธีกรรมมหายสนุนยังทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่น บิดามารดามีความมั่นคงทางใจ และมีความสุขใจมากขึ้น หลังจากที่ได้เกิดการขอร้องให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่ไม่มั่นใจในความเป็นความตายของลูกในวัยแรกเกิด

การศึกษาในครั้งนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษา เรื่อง ประเพณีการเกิด: การดูแลทารกแรกเกิดตามบริบททางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน 4 อำเภอของประเทศไทยของ ภักตรา ส่ง่า และคณะ (Sanga, Nanthamongkolchai, Pakdevong,

Chaumpluk, Pinprathip, Rakwong, Panthurat, Butdee, Mahathep, & Chuprapawan, 2003) ที่พบว่า ประเพณีการเกิดทั้ง 4 ภูมิภาคในประเทศไทย นอกจากเป็นประเพณีในการต้อนรับสมาชิกใหม่ของครอบครัวและชุมชนแล้ว ยังเป็นการแสดงบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของครอบครัวและชุมชนต่อสมาชิกใหม่ในการดูแลสุขภาวะของเด็กเพื่อความสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อีกทั้งการศึกษาในครั้งนี้ยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาทางการแพทย์พื้นบ้านของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (Chuengsatiansup, 2005) ที่พบว่า การแพทย์พื้นบ้านและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเจ็บป่วยในสังคมต่าง ๆ เป็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับสุขภาพและการแพทย์เป็นประเด็นในการเข้าใจมิติต่าง ๆ ของสังคมและวัฒนธรรมมนุษย์ พิธีกรรมมหายสนุนเป็นเครื่องแสดงความหลากหลายของการแพทย์พื้นบ้าน เพื่อเยียวยาจิตใจ แสวงหาวิธีเพื่อให้บุคคลที่ทุกข์ได้มีความสุขที่ดี ความเจ็บป่วยของลูกจึงเป็นความเจ็บป่วยของผู้เป็นบิดามารดา การใช้ทุกวิถีทางเพื่อสร้างความสบายใจและการเคารพในความเชื่อดั้งเดิมของสายตระกูลเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเอาใจใส่ในวาระชีวิตของสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่แรกเกิด และสอดคล้องกับกรมศิลปากร (The Fine Arts Department, 2022) ที่กล่าวว่า พิธีกรรมการรักษาโรคตามความเชื่อดั้งเดิมมีส่วนช่วยปรับสภาพจิตใจผู้ป่วยให้มีทัศนคติที่ดีขึ้น ในปัจจุบันมีความเชื่อว่าความเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่ต้องรักษาทางกายควบคู่กับการรักษาจิตใจ พิธีกรรมรักษาโรคจึงถูกจัดเป็นภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่ผูกพันกับสังคมไทย มีคุณค่าในเชิงจิตวิทยาตามวิธีการทางจิตบำบัด (psychotherapy) พิธีกรรมยังเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้ป่วยเอาใจใส่ในการดูแลและมิกำลังใจในการดูแลตนเองมากขึ้นอีกด้วย

พิธีกรรมและความเชื่อแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่แสวงหาวิธีการรักษา หรือบำบัดอาการเจ็บป่วยทั้งที่ทราบสาเหตุและไม่ทราบสาเหตุ การแสดงออกถึงความรัก ความเอาใจใส่ และสร้างความมั่นใจในการเลี้ยงดูทารกในวัยแรกเกิด อีกทั้งแสดงถึงความผูกพันกับความเชื่อในผีบรรพบุรุษและอำนาจเหนือธรรมชาติ ความรู้เรื่องสมุนไพรและวิธีการเลี้ยงลูกที่สั่งสมเป็นภูมิปัญญาในการรักษาโรคที่เกิดขึ้นในวงจรชีวิต โดยเฉพาะในช่วงวัยเกิดที่เป็นความเปราะบางของสุขภาพ ซึ่งมีขั้นตอนและองค์ประกอบทางนาฏกรรมที่แสดงออกผ่านการแสดงบทบาทสมมติ สะท้อนสภาพวิถีชีวิตและ

ความเป็นอยู่ของคนในชนบท การเลี้ยงดูทารกที่เป็นภาระอันหนักอึ้งทั้งหน้าที่ของภรรยาที่ต้องดูแลงานบ้าน งานครัว ไปพร้อมกับการดูแลลูกที่อยู่ในวัยแรกเกิด สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงออกถึงภูมิปัญญาในการอบรมและสอนวิธีการดูแลลูก การสร้างความรักและเอาใจใส่ในการเลี้ยงดู การแสดงออกถึงความลำบากในการเลี้ยงดูและความเหนื่อยยากของบิดา มารดาในการเลี้ยงดูลูก เป็นเสมือนบทเรียนสำคัญให้กับคนในชุมชนทั้งที่กำลังมีลูกในวัยแรกเกิด การที่จะมีลูกในอนาคต และการรำลึกถึงพระคุณบุพการี การสร้างสิ่งแวดล้อมให้สำนึกในครอบครัว และบุญคุณของบุพการี พิธีกรรมมหายสนุนยังมีบทบาททางสังคมที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือในการสอนและปฏิบัติดูแลทารก การเลี้ยงดูลูก บทบาทในการเชื่อมต่อความรัก ความเอาใจใส่ และความผูกพันของสมาชิกในวงศ์ตระกูล และบทบาทในการสำนึกในพระคุณ การดูแลผู้มีพระคุณ ในทุกช่วงวัยของชีวิต นาฏกรรมมหายสนุนจึงเป็นมรดกร่วมของคนในชุมชนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้ดำรงอยู่ในสังคมเขมรถิ่นไทยและรับรู้ในสังคมภายนอกมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการบันทึกเชิงอนุรักษนาฏกรรมในพิธีกรรมความเชื่อเรื่องมหายสนุนหรือแม่ชื่อเพียงเท่านั้น ยังมีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเกิดของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นที่น่าสนใจและเป็นประเด็นที่ควรเร่งศึกษาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและวิถีแห่งการศึกษา อีกทั้งประเด็นในการศึกษาสาระทางพิธีกรรมในแต่ละช่วงวาระสำคัญของชีวิตเพื่อบันทึกเป็นองค์ความรู้ ข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “มหายสนุน : นาฏกรรมจากความเชื่อแม่ชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยขอพระคุณการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2565 ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล ผู้ร่วมพิธีกรรม ครูภูมิปัญญาจากชุมชนบ้านขาม ตำบลเป็นสุข และชุมชนบ้านอันโนง ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ที่สละเวลาและกรุณาถ่ายทอดองค์ความรู้ และรื้อฟื้นจัดพิธีกรรมมหายสนุนเพื่อบันทึกข้อมูล ขอพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ทุกท่าน

References

- Chuengsatiansup, Komatra. (2005). **Introduction: Anthropology and the Diversity of Health Cultures** (บทนำ: มานุษยวิทยากับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ) [Unpublished manuscript]. Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Deesom, Pimwalee. (2019). **Panjol Mamud Ritual Performance of Surin Province** (นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญโจลมะมู๊ด จังหวัดสุรินทร์). Master's dissertation, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Kaewla, Wasana. (2014). Learning resource for community : Case study on traditional Phanom-Dongreak medicine from Ah-Lokaya Place in Thailand and Cambodia (แหล่งเรียนรู้เพื่อชุมชน : กรณีศึกษาการแพทย์พนมดงรักจากอโรคยาศาลาในไทยและกัมพูชา). **Journal of Research and Development Buriram Rajabhat University**, 9(2): 69-77.
- Khamphoe, Somchai. (2013). **Dance Style Heals Well-Being** (นาฏลีลาเยียวยาสุขภาพ). Mahasarakham: Mahasarakham University Press.
- Khongphianthum, Chanchai, Hongsawan, Siriwong, & Songkro, Apinun. (2013). **Ghosts in Isaan: Beliefs and Rituals Related to Ghosts of Thai-Lao Thai-Khmer Thai-Suay and Vietnamese Ethnic Group Living in the Southern Isan of Thailand** (เรื่องผีในอีสาน: ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วย และเวียดนามที่อาศัยอยู่ในบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทย). Ubon Ratchathani: Ubon Ratchathani University Press.
- Khowdee, Sarapee. (2012). The role of Jolmamud Rite in Khmer community, Surin Province (บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม “การโจลมะมู๊ด” ต่อชุมชนเขมร จ.สุรินทร์). **Journal of Liberal Art, Ubon Ratchathani University**, 8(1): 153-196.
- Kittikong, Tanatchaporn. (2020). **Performance: Basic Understanding of Performance** (การแสดง/ Performance: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพอร์ฟอร์แมนซ์). Khon Kaen: Khon Kaen University Press.

- Makrudin, Sarun. (2021). Mae Sue: The belief and iconography of guardian goddesses of infants in Central Thailand (แม่ชื่อ: รูปแบบและความเชื่อเรื่องเทพีผู้รักษาเด็กที่พบในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย). **Damrong Journal of the Faculty of Archaeology Silpakorn University**, 20(2): 177-206.
- Nathalang, Siraporn. (2020). **Folklore Theory Scientific Methods in the Analysis of Legends-Folk Tales** (ทฤษฎีคติชนวิทยาวิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน) (4th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Phramaha Weera, Suksawang. (2007). **Mamuat : Ritual and Belief of Northern Khmer in Amphoe Krasang Buriram Province** (มะมัวต : พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มคนพูดภาษาเขมรถิ่นอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์). Master's dissertation, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Royal Society. (2013). **The Royal Institute's Dictionary B.E. 2554 (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554)**. Bangkok: Nanmeebooks.
- Sanga, Patra, Nanthamongkolchai, Sutham, Pakdevong, Nam-Oy, Chaumpluk, Rawewan, Pinprathip, Rueangsak, Rakwong, Kittiya, Panthurat, Rapeepan, Butdee, Chaichana, Mahathep, Priyaporn, & Chuprapawan, Chanpen. (2003). **Birth Traditions: Caring for Newborns in a Cultural Context in the Way of Life of Communities in 4 Districts of Thailand. A Qualitative Study in a Long-Term Research Project in Thai Children** (ประเพณีการเกิด: การดูแลทารกแรกเกิดตามบริบททางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน 4 อำเภอ ของประเทศไทย การศึกษาเชิงคุณภาพในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย). Bangkok: Thailand Science Research and Innovation (TSRI).
- Satsanguan, Ngampit. (1995). **Cultural Anthropology** (หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม) (3rd ed.). Bangkok: Thammasapa Printing House.
- Seesupon, Narisara. (2015). **Teaching Materials Course: Northeastern Dance Skills 2** (เอกสารประกอบ การสอนรายวิชาทักษะนาฏศิลป์อีสาน 2). [Online]. Retrieved January 20, 2022 from <https://portal5.udru.ac.th/ebook/pdf/upload/1765f4T96XAz40A6.v54.pdf>
- Silpachaisri, Narumol. (2018). **Mae-seu's Thai Puppet (หุ่นกระบอกแม่ชื่อ)**. Bangkok: Rajamangala University of Technology Rattanakosin.
- Sriboonnark, Kruajit. (1991). **The Dances of The Thai-Khmer in Amphoe Muang, Surin Province** (การฟ้อนรำของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์). Master's dissertation, Srinakharinwirot University, Mahasarakham, Thailand.
- The Fine Arts Department, Ministry of Culture. (1983). **Tribhum Katha or Tribhum Phra Ruang Royal Writings of Phra Maha Thammaracha I, Phaya Lithai, New Audited Edition** (ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ที่ 1 พญาลิไทย ฉบับตรวจสอบชำระใหม่). Bangkok: The Fine Arts Department.
- The Fine Arts Department, Ministry of Culture. (2020). **Obstetrics in the Past of Siam** (สูติกรรมในอดีตของสยาม). Bangkok: Santa Printing.
- The Fine Arts Department, Ministry of Culture. (2022). **Arogya Panidhana: The Resolution for Humanity to be Devoid of Ailment** (อาโรคยปณิธาน : ความปรารถนาที่จะให้ปวงมนุษยชาติพ้นจากโรค). Nakhon Pathom: Rungsilp Printing (1977).
- Thoenmongkhon, Phongladda. (1996). **The Dances Originated from Rituals in Isan** (การฟ้อนที่สืบเนื่องจากพิธีกรรมที่ปรากฏในภาคอีสาน). Master's dissertation, Mahasarakham University, Mahasarakham, Thailand.
- Wannasiri, Niyaprun. (2007). **Social Anthropology and Culture: The Comprehensive Concept, Theory, Origins, and Significance of the Social Anthropology and Culture** (มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม : แนวคิด ทฤษฎี ความเป็นมา และสาระสำคัญ ด้านมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม ฉบับสมบูรณ์). Bangkok: Expernet.

Weeraprajak, Kongkaew. (2018). **Mother of Gods Who Protect Babies** (แม่ซ้อ : เทวดาผู้คุ้มครองเด็กทารก). [Online]. Retrieved January 10, 2022 from <https://www.watpho.com/th/article/detail/284>

Weesapen, Weenah. (2006). **Drama Literature** (วรรณคดีการละคร) (2nd ed.). Mahasarakham: Apichat Printing.

Interviews

Deesom, Sumruam, Interview, March 15, 2022.
Panthong, Phon, Interview, March 13, 2022.
Panthong, Prasrai, Interview, March 13, 2022.
Saenkla, Come, Interview, March 12, 2022.
Thamnam, Phimsen, Interview, March 14, 2022.